

CONSIDERAȚII CU PRIVIRE LA REGIMUL JURIDIC AL MINORULUI SUBIECT ACTIV AL INFRAȚIUNII

SORINA LUCREȚIA DRĂGAN*
CAMELIA REGHINI**

Abstract: This article deals with the protection of the child who has committed a criminal offense and who doesn't have criminal responsibility. According to Article 99 paragraph 1 Penal Code, the juvenile who has not attained the age of 14 years is not criminally responsible. Legislature established as an absolute presumption lacks discernment regarding this category of children. Educational measures, covered by criminal law, will be applied to the minor for criminal charge, or, if the social danger of the crime committed is considerable, even a sentence, the situation being totally different if the minor is not criminally responsible. This category of children, in the impossibility of any measure applicable criminal law, will benefit from the regulations of Law no. 272/2004, which in Article 80 provides that the child committed an offense under the criminal law and not criminally responsible, on a proposal from the General Directorate of Social Assistance and Child Protection in whose territorial - administrative unit of the child, the Commission Child Protection when there is parental consent or other legal representative or the court, where agreement is lacking, take one of the measures under Article 55 of the same law, meaning placement or specialized supervision.

Cuvinte-cheie: minori, răspundere penală, sancțiuni

* Lect. univ. dr., Facultatea de Drept din Cluj-Napoca, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir” București.

** Lect. univ. dr., Facultatea de Drept din Cluj-Napoca, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir” București.

Răspunderea penală a minorilor este o temă care a generat de-a lungul timpului numeroase controverse doctrinare. În egală măsură, sub aspect legislativ, tratamentul penal al minorului infractor a suferit în permanență modificări, îndeosebi în ceea ce privește vârsta necesară pentru tragerea la răspundere penală, precum și sub aspectul sancțiunilor aplicabile. Rațiunea acestei stări de fapt este dată de împrejurarea că, în mod necesar, calitatea de subiect activ al infracțiunii presupune existența discernământului, respectiv aptitudinea biopsihică a persoanei de a înțelege și de a-și asuma normele de conduită impuse de dreptul penal, precum și capacitatea de a-și stăpâni și dirija în mod conștient acțiunile sau inacțiunile în raport cu exigențele impuse de acestea¹. Omul nu este înzestrat însă cu aceste însușiri din momentul nașterii, ci le dobândește treptat pe parcursul vieții, odată cu procesul de creștere și dezvoltare biopsihică. Din acest motiv, controversele amintite au fost generate de necesitatea de a se stabili din care etapă a dezvoltării sale persoana poate fi considerată ca având însușirile necesare pentru a fi subiect activ al infracțiunii.

Astfel, în literatura de specialitate mai veche², se arată că viața unui om poate fi etapizată în patru perioade distincte, respectiv copilăria, adolescența, maturitatea și bătrânețea. În contextul dat, interesează primele două dintre etapele menționate, respectiv copilăria și adolescența. Se apreciază³ astfel că noțiunea de „copilărie” desemnează o „perioadă de formațiune, inițiere și dezvoltare fizică (...) în care în mod natural lipsește și capacitatea de a înțelege și capacitatea de a-și manifesta voința în conformitate cu cerințele legii penale”. Din acest motiv, al lipsei discernământului, art. 139 din Codul Carol al II-lea⁴ instituia regula conform căreia „minorul care nu a împlinit vârsta de 12 ani **nu răspunde**”⁵

¹ A se vedea C. Bulai, *Manual de drept penal*, Ed. All, București, 1997, p. 205 și urm.

² V. Dongoroz, *Drept penal*, Ed. Asociația română de științe penale, București, 2000, p. 324 și urm.

³ *Ibidem*.

⁴ De remarcat faptul că dispozițiile Codului Carol al II-lea instituie un tratament juridic sensibil mai blând în privința minorilor. Legiuirile anterioare, respectiv Pravilele lui Vasile Lupu și a lui Matei Basarab, stabileau ca limită de impunitate pentru copii vârsta de 7 ani. Codul penal de la 1864 modifică această limită, ridicând-o la 8 ani. Pentru detalii, a se vedea V. Dongoroz, op.cit., pp. 332-333

⁵ De remarcat faptul că dispozițiile Codului Carol al II-lea atribuiau minorității valențele unei cauze care înlătură răspunderea penală, și nu caracterul penal al faptei, așa cum o face Codul penal actual.

pentru infracțiunile comise de el”, instituind practic o prezumție absolută în sensul lipsei discernământului. Tocmai din acest motiv copii nu puteau fi supuși niciunui fel de măsură represivă, putându-li-se în schimb aplica măsuri de altă natură, în scopul reeducării acestora. Măsurile la care ne-am referit în cele ce preced erau cunoscute sub numele de *măsuri tutelare*, aplicabile minorilor cu vârsta de până la 12 ani, precum și celor cu vârsta cuprinsă între 12 și 15 ani. Aceste măsuri, cunoscute și sub numele de măsuri de protecție, aveau ca menire apărarea minorului, respectiv sustragerea acestuia de sub acțiunea eventualilor factori care ar putea să-l influențeze negativ⁶. Este de remarcat faptul că actualele măsuri educative reglementate de Codul penal român își au sorgintea în respectivele măsuri tutelare. În schimb, spre deosebire de reglementările actualmente în vigoare, exista posibilitatea aplicării acestor măsuri chiar și în ipoteza în care minorul nu comitea efectiv o faptă prevăzută de legea penală. Era vorba despre așa-numita categorie a minorilor pre-delinvenți⁷, care, fără a fi săvârșit o faptă prevăzută de legea penală, se găseau în pericol moral, fiind expuși, din cauza lipsei de îngrijire, la pericolul comiterii unor fapte care implică decădere morală (vagabondaj, cerșetorie, prostituție ș.a.m.d).

Putem remarca așadar faptul că, spre deosebire de legiurile penale mai vechi care nu făceau distincție sub aspectul tratamentului sancționator între infractorii majori și cei minori, începând cu legislațiile penale moderne stabilirea limitei până la care se poate vorbi despre o persoană ca fiind copil a constituit o veritabilă preocupare. În acest sens, s-a subliniat⁸ că în demersul de stabilire a acestei limite, trebuie luați în considerare factori diverși, de natură psiho-fiziologică, igienă socială și politică penală, fiind recomandabilă prelungirea acestei etape a copilăriei, pentru a scoate de sub incidența legii penale un număr cât mai mare de copii, favorizându-se astfel desăvârșirea proceselor de educare și reeducare.

A doua perioadă despre care se făcea vorbire în literatura penală interbelică și care interesează în prezentul context, este cea a adolescenței, caracterizată prin desăvârșirea treptată a patrimoniului cognitiv și spiritual

⁶ Măsurile tutelare puteau interveni fie în principal, fie adiacent ca urmare a aplicării unei alte măsuri. Cele principale erau: încredințarea minorului familiei sale, încredințarea minorului unei rude apropiate, încredințarea minorului unei persoane onorabile, unei societăți de patronaj, unei instituții publice sau private. Cele adiacente erau: internarea într-un ospiciu, azil sau sanatoriu, respectiv plasarea minorului aflat în stare de liberare de încercare, condiționată sau definitivă.

⁷ A se vedea V. Dongoroz, *op. cit.*, p. 532.

⁸ *Ibidem*, p. 325.

dobândit în timpul copilăriei, precum și prin dobândirea graduată a capacității de a înțelege și a voi, în plenitudinea acestora. Diversitatea ființei umane face însă extrem de dificilă, dacă nu chiar imposibilă, stabilirea unei limite nete între perioada copilăriei și cea a adolescenței. Din acest motiv, în vederea unei reglementări optime a tratamentului juridic al infractorilor minori, doctrina⁹ a procedat la etapizarea perioadei adolescenței în adolescența propriu-zisă, și sfârșitul adolescenței. Menționarea celor două faze distincte se justifică prin faptul că, pornind de la această etapizare, Codul Carol al II-lea, precum și legea penală actualmente în vigoare, instituie diferențe considerabile de regim juridic. Astfel, prezumția amintită în cele ce preced, respectiv cea de lipsă a discernământului, continua, în lumina Codului Carol al II-lea, și după momentul atingerii vârstei de 12 ani, până la împlinirea vârstei de 15 ani, cu mențiunea că ea devenea relativă. În consecință, minorul cu vârsta între 12 și 15 ani putea fi tras la răspundere penală doar în cazul în care se putea face dovada existenței discernământului. Rațiunea acestei împrejurări rezida în faptul că vârsta, încă fragedă, a minorului constituia un motiv de a presupune că procesul de dobândire a cunoștințelor necesare pentru a putea vorbi despre existența discernământului era incomplet. În schimb, în ceea ce privește etapa sfârșitului adolescenței, doctrina¹⁰ a apreciat că „adolescentul se află în plină desăvârșire psihofizică, capacitatea sa se învecinează cu aceea a unei persoane mature sub aspectul aptitudinii de a înțelege și a voi”, lipsind însă echilibrul pe care experiența îl dă adultului. Din acest motiv, minorul având vârsta cuprinsă între 15 și 18 ani era considerat ca fiind susceptibil de a fi tras la răspundere penală, existând prezumția relativă că a acționat cu discernământ.

Data fiind așadar existența, chiar și parțială, a capacității de a înțelege și a voi, minorii cu vârsta cuprinsă între 12 și 15 ani, în ipoteza în care se dovedea că au acționat cu discernământ, precum și cei cu vârsta cuprinsă între 15 și 18 ani, constituiau subiecți ai represiunii penale, beneficiind însă de un regim juridic mai blând față de cel instituit pentru infractorii majori. De remarcat faptul că, spre deosebire de legislația actualmente în vigoare, Codul Carol al II-lea reglementa posibilitatea aplicării unor sancțiuni distincte, în funcție de faptul dacă minorul se afla în etapa adolescenței propriu-zise, sau, dimpotrivă, în cea a a sfârșitului

⁹ *Ibidem*, pp. 325-326.

¹⁰ *Ibidem*.

adolescenței. Astfel, în timp ce minorilor cu vârsta cuprinsă între 12 și 15 ani li se puteau aplica doar măsuri de încercare¹¹ sau măsuri de reeducare¹², minorilor din cealaltă categorie, având vârsta cuprinsă între 15 și 18 ani, li se puteau aplica atât măsurile amintite anterior, cât și pedepse sau măsuri de siguranță.

Ulterior, odată cu intrarea în vigoare, la 1 ianuarie 1969, a Codului penal actualmente în vigoare, s-a procedat la ridicarea limitei de vârstă de la care minorii răspund penal, de la 12 la 14 ani. Acest lucru s-a realizat ca urmare a tendinței de înscriere în curentul existent în legislațiile penale moderne, în sensul scoaterii de sub incidența legii penale a minorilor cu vârste relativ fragede. În plus, practica judiciară anterioară intrării în vigoare a actualului Cod penal a arătat faptul că, în majoritatea cazurilor, minorii care nu aveau 14 ani împliniți săvârșiseră faptele fără discernământ¹³. De asemenea, cu titlu de inovație în materie, se cere a fi subliniat faptul că, spre deosebire de dispozițiile Codului Carol al II-lea care atribuiă minorității valențele unei cauze care înlătură răspunderea penală, dispozițiile Codului penal actualmente în vigoare tratează starea de minoritate a făptuitorului ca fiind o cauză care înlătură caracterul penal al faptei. Acesta este motivul pentru care, spre deosebire de legea anterioară care, după cum am menționat în cele ce preced, permitea aplicarea unor măsuri prevăzute de legea penală minorilor care nu răspundeau penal, Codul penal actualmente în vigoare nu îngăduie dispunerea niciunui tip de măsuri de natură penală în privința acestei categorii de infractori.

Așadar, Codul penal de la 1969, la fel ca și legiurile anterioare, face distincția între minorul în privința căruia nu sunt îndeplinite condițiile pentru a răspunde penal, respectiv cel în privința căruia aceste condiții sunt îndeplinite. La temelia acestei distincții stă aceeași împrejurare, respectiv absența sau existența discernământului, văzut ca fiind capacitatea unui individ de a delibera asupra conduitei sale și a consecințelor acesteia și de a-și organiza astfel motivat activitatea¹⁴. Dată

¹¹ Potrivit dispozițiilor cuprinse în Codul Carol al II-lea, măsurile de încercare erau liberarea supravegheată și liberarea de încercare.

¹² Această măsură consta în internarea minorului într-un institut de reeducare morală, anume destinat acestui scop.

¹³ T. Vasiliu, G. Antoniu, Șt. Daneș, Gh. Dărăngă, D. Lucinescu, V. Papadopol, D. Pavel, D. Popescu, V. Rămureanu, *Codul penal al Republicii Socialiste România comentat și adnotat. Partea generală*, Ed. Științifică, București, 1972, p. 369.

¹⁴ V. T. Dragomirescu, *Tratat de medicină legală*, vol. II, Ed. Medicală,

fiind necesitatea stabilirii gradului în care un individ are capacitatea de a discerne între bine și rău, în practică se apelează la efectuarea expertizei medico-legale psihiatrice, care, la rândul său operează cu evaluarea existenței discernământului pe trei trepte de structurare: *discernământ integru*, ce reflectă starea de normalitate psiho-fizică a individului, *discernământ limitat sau mult diminuat*, stare ce reflectă o calitate afectată a funcțiilor intelectual-cognitive și etico-morale, datorită insuficienței maturizării a individului, care nu afectează însă responsabilitatea lui în sensul înlăturării acesteia, ci doar în sensul atenuării și *discernământ abolit*, stare ce echivalează cu iresponsabilitatea¹⁵. Pornind, așadar, de la premisa că această capacitate de a discerne între bine și rău se dezvoltă odată cu înaintarea în vârstă și acumularea experienței sociale, legiuitorul de la 1969, la fel ca și cei precedenți, a instituit grade diferite de intensitate a prezumției lipsei de discernământ în raport cu vârsta, în privința minorului care nu a împlinit 16 ani, respectiv prezumția de existență a discernământului în privința minorului care are 16 ani împliniți.

Astfel, potrivit art. 99 alin. 1 C. pen., *minorul care nu a împlinit vârsta de 14 ani nu răspunde penal*. Legiuitorul instituie astfel o prezumție absolută în sensul lipsei discernământului în privința acestei categorii de minori. Dacă această modificare față de prevederile Codului Carol al II-lea¹⁶ a fost considerată inițial un real progres, ulterior, dată fiind creșterea alarmantă a fenomenului infracțional în rândul minorilor, în literatura de specialitate s-au exprimat opinii¹⁷ în sensul necesității coborârii limitei respective¹⁸. Ne simțim datori a face precizarea că, în opinia noastră, o astfel de modificare a limitei până la care operează prezumția absolută de lipsă a discernământului apare ca fiind binevenită. Aceasta întrucât o simplă examinare a realității înconjurătoare impune concluzia că, date fiind particularitățile mediului social și educațional în

București, 1995, p. 744.

¹⁵ A se vedea M. Basarab, V. Pașca, Gh. Mateuț, C. Butiuc, *Codul penal comentat*, vol. I, *Partea generală*, Ed. Hamangiu, 2007, pp. 305-306.

¹⁶ După cum am menționat în cele ce preced, Codul Carol al II-lea stabilea ca limită de întindere a prezumției absolute de lipsă a discernământului vârsta de 12 ani.

¹⁷ A se vedea M. Basarab, *Drept Penal. Partea generală*, vol. I, Ed. Lumina Lex, București, 1999, p.99.

¹⁸ În acest sens, în anul 1999 a existat un proiect de modificare a Codului penal în care limita prezumției absolute de lipsă a discernământului era coborâtă de la 14 la 13 ani.

care minorii se dezvoltă, stabilirea vârstei de 14 ani ca etalon absolut, ca punct zero al procesului de discernere între bine și rău, este lipsită de suport real și chiar dăunătoare în unele cazuri, permițând sustragerea de la consecințele tragerii la răspundere penală a unor minori care au acționat în deplină cunoștință de cauză. Aceasta este rațiunea pentru care considerăm că o intervenție legislativă în sensul devansării limitei de la care prezumția de lipsă a discernământului devine relativă, ar fi oportună și binevenită.

Potrivit art. 99 alin. 2 C. pen. *minorul care are vârsta între 14 și 16 ani răspunde penal, numai dacă se dovedește că a săvârșit fapta cu discernământ*. Se poate constata, așadar, că prezumția de lipsă a discernământului continuă să existe și după împlinirea vârstei de 14 ani, cu mențiunea că ea dobândește, prin voința legiuitorului, caracter relativ, putând fi răsturnată ca urmare a dovedirii existenței discernământului în momentul comiterii faptei. Acest lucru se realizează, după cum am menționat în cele ce preced, printr-o expertiză medico-legală psihiatrică, menită să stabilească dacă minorul are capacitatea de a discerne, de a realiza semnificația socială a conduitei sale. După cum s-a remarcat în literatura de specialitate¹⁹, concluziile expertizei de specialitate se vor raporta întotdeauna la fapta concretă, deoarece este posibil ca, în ipoteza comiterii de către un minor a mai multor fapte prevăzute de legea penală, în raport cu unele să se constate prezența discernământului, iar în raport cu altele să se stabilească absența acestuia. Remarca este justă deoarece, fiind vorba despre un minor care află în plin proces de acumulare a experienței de viață, de desăvârșire a procesului de educare, există posibilitatea ca anumite acte de conduită să fie percepute la adevărata lor dimensiune, în timp ce altele nu. Iată așadar că răsturnarea prezumției de lipsă a discernământului prin stabilirea existenței acestuia cu privire la un act de conduită dat, nu atrage automat instituirea unei prezumții de discernământ cu privire la acțiunile sau inacțiunile concomitente sau ulterioare ale minorului.

În cele din urmă, art. 99 alin. 3 C. pen. prevede că *minorul care a împlinit vârsta de 16 ani răspunde penal, fiind prezumată existența discernământului*. Însă, la fel ca și în cazul majorilor, prezumția de existență a discernământului are caracter relativ, putând fi înlăturată tot prin efectuarea unei expertize medico-legale psihiatrice.

¹⁹ Fl. Streteanu, *Drept penal. Partea generală*, Ed. Rosetti, București, 2003, p. 464.

Dispoziții similare în materie se regăsesc și în legislațiile altor state.

Astfel, art. 122-8 din C. pen. francez prevede că „Minorii care au discernământ sunt responsabili din punct de vedere penal pentru crimele, delictele sau contravențiile comise, dacă se dovedește că au acționat cu vinovăție. Dacă minorul nu are discernământ, nicio măsură nu se va putea dispune în privința acestuia”. De remarcat așadar faptul că, la fel ca în cazul majorității legislațiilor penale moderne, majoratul penal echivalează cu împlinirea vârstei de 18 ani. Cu toate acestea, tot în considerarea vârstei fragede a infractorului, legislația franceză cuprinde dispoziții speciale și în privința așa numiților *adultți tineri*, respectiv cei având vârsta cuprinsă între 18 și 21 de ani²⁰. Pornind de la dispoziția legală citată, s-a remarcat în doctrină²¹ faptul că, spre deosebire de major care este prezumat a fi responsabil, minorul nu constituie obiectul unei prezumții de existență a discernământului, ci dimpotrivă, îi va reveni acuzării sarcina de a demonstra că minorul a acționat în cunoștință de cauză. În acest context se impune precizarea că, spre deosebire de dispozițiile legii penale române care, după cum am remarcat, instituie o prezumție absolută de lipsă a discernământului incidentă până la împlinirea vârstei de 14 ani, legea penală franceză nu cuprinde o dispoziție similară. Acest lucru a fost criticat în literatura de specialitate²², remarcându-se faptul că, deși legiuitorul ar fi putut stabili o limită sub care tragerea la răspundere penală să fie exclusă, a preferat să lase instanțelor libertate deplină în aprecierea oportunității angajării acestei răspunderi. Procedul adoptat de legiuitorul francez este criticabil și din perspectiva cerințelor Convenției internaționale cu privire la drepturile copilului din 1990, care a cerut în mod expres statelor participante *stabilirea unei vârste până la care copiii să fie prezumați a nu putea constitui subiect activ al infracțiunii*.

Sub aspectul tratamentului sancționator, legea penală franceză face distincție între minorii care nu au împlinit 10 ani, cei care au vârsta între 10 ani împliniți și 13 ani neîmpliniți, respectiv cei cu vârsta cuprinsă între 13 ani împliniți și 18 ani neîmpliniți. De menționat faptul că, potrivit

²⁰ Aceste dispoziții speciale se referă la posibilitatea recunoscută adulților tineri de a beneficia de ștergerea, cu prioritate față de ceilalți infractori adulți, a condamnărilor înscrise în foaia de cazier judiciar.

²¹ J. Pradel, *Droit penal general*, 15-e edition, Cujas, Paris, 2004, p. 417, J. Larguier, *Droit penal general*, Dalloz, Paris, 2005, p. 34.

²² J. Pradel, *op. cit.*, p. 417.

prevederilor art. 122-8 C.pen.francez, indiferent de categoria de vârstă din care face parte minorul, condiția necesară pentru a se putea dispune o măsură de natură penală în privința acestuia este existența discernământului. Astfel, în privința minorului care nu a împlinit 10 ani, se pot dispune măsuri de siguranță. Aceste măsuri sunt, în parte similare celor care, potrivit legislației franceze în materie, se pot aplica minorului „predelicvent”²³, și constau fie în privarea de libertate prin plasarea într-un internat²⁴, fie în restrângerea libertății prin lăsarea minorului în stare de libertate supravegheată. În schimb, minorului care are vârsta între 10 ani împliniți și 13 ani neîmpliniți i se pot aplica, în funcție de personalitatea acestuia și circumstanțele faptei comise, fie măsurile de siguranță arătate anterior, fie măsuri educative. Aceste măsuri educative sunt introduse recent²⁵ în legislația franceză și sunt considerate ca fiind sancțiuni intermediare între măsurile de siguranță și pedepse. Ele pot consta în: confiscarea unui obiect deținut de minor, dacă acesta a servit la comiterea infracțiunii sau este produsul acesteia, interdicția prezenței minorului, pe o durată de cel mult un an, în localitatea comiterii infracțiunii, cu excepția situației în care minorul își are domiciliul sau reședința în localitatea respectivă, interdicția de a lua legătura cu victima infracțiunii, pe o durată de cel puțin un an, interdicția de a lua legătura cu coautorii sau complicii, pe o durată de cel puțin un an, obligația de a urma un curs de formare civică, cu o durată de maximum o lună, în scopul însușirii de către minor a conduitei impuse de lege. În fine, minorului cu vârsta cuprinsă între 13 ani împliniți și 18 ani neîmpliniți i se pot aplica fie măsuri de siguranță, fie măsuri educative, fie pedepse. Criteriul care sta la baza opțiunii între aceste categorii de sancțiuni îl constă, și în acest caz, personalitatea minorului și circumstanțele faptei comise. Însă, la fel ca și în legislația penală română, instanța se va orienta cu prioritate înspre aplicarea unei sancțiuni mai puțin severe, având ca finalitate reeducarea minorului²⁶.

În legislația italiană, tratamentul penal al minorilor este reglementat

²³ A se vedea *ibidem*, p. 570 și urm.

²⁴ Este vorba despre o instituție medicală sau medical-educativă, sau o instituție publică sau privată de educare sau formare profesională.

²⁵ Măsurile educative sunt o creație a legii franceze intrate în vigoare la data de 9 septembrie 2002.

²⁶ A se vedea J. Pradel, *op. cit.*, p. 581; autorul citat menționează că instanțele franceze aplică minorilor pedepse doar în 30-40% dintre cazurile în care autorul infracțiunii este minor, orientându-se în rest înspre aplicarea măsurilor de siguranță sau a celor educative.

în art. 97 și 98 din C. pen. Astfel, potrivit art. 97 C. pen. italian, „nu e responsabil din punct de vedere penal cel care, în momentul comiterii faptei, nu împlinise 14 ani”. În continuare, art. 98 alin. 1 C. pen. italian prevede că „e responsabil din punct de vedere penal cel care, în momentul comiterii faptei, avea vârsta cuprinsă între 14 ani împliniți și 18 ani neîmpliniți, dacă la acel moment avea capacitatea de a înțelege și a voi, pedeapsa aplicabilă fiind redusă”. Iată așadar că, în dreptul penal italian, minoritatea e divizată în două perioade distincte²⁷. Prima dintre ele, care se întinde până la împlinirea vârstei de 14 ani, este caracterizată prin existența unei prezumții absolute de lipsă a capacității de a înțelege și a voi, cu alte cuvinte, de lipsă a discernământului. Cea de-a doua perioadă, cuprinsă între 14 ani împliniți și 18 ani neîmpliniți, nu este incompatibilă cu tragerea la răspundere penală, sub rezerva stabilirii existenței discernământului. Iată așadar că, spre deosebire de dispozițiile penale române, legiuitorul italian s-a arătat mai rezervat, preferând să se abțină de la instituirea vreunei prezumții și lăsând deplină libertate instanțelor judecătorești pe terenul aprecierii existenței sau inexistenței capacității intelective și volitive. În acest demers câtuși de puțin facil, instanța va trebui să se orienteze în funcție de o serie de împrejurări de natură a caracteriza cu maximă acuratețe personalitate minorului. Astfel, după cum s-a remarcat în doctrină²⁸, fiind vorba despre o apreciere de natură psihologică, vor trebui să fie luate în considerare nu doar dezvoltarea intelectuală ci și cea morală, care este intim legată de condițiile de viață individuală, familială și socială a individului respectiv. Așadar, minorul care la momentul comiterii faptei nu împlinise 14 ani, precum și cel care, având 14 ani împliniți, a acționat fără discernământ, nu poate constitui subiect al represiunii penale și, în consecință, nu vor putea fi dispuse pedepse în ceea ce-l privește. În schimb, art. 224 C. pen. italian permite, în pofida lipsei discernământului la momentul actului de conduită, aplicarea unor măsuri de siguranță în privința minorului care prezintă pericol social, respectiv privarea de libertate prin internarea într-un *reformatore giudiziario*, sau lăsarea acestuia în stare de *libertate survegliata*. În privința minorului care s-a dovedit că a acționat cu discernământ, instanța poate dispune aplicarea unei pedepse, în limite

²⁷ A se vedea F. Antolisei, *Manuale di diritto penale. Parte generale*, Giuffrè, Milano, 2000, p. 622.

²⁸ F. Mantovani, *Diritto penale. Parte generale*, CEDAM, Milano, 2001, pp. 700-701.

redușe față de cea aplicabilă majorului. În acest context se impune a fi menționat faptul că, spre deosebire de legislația penală română unde cumularea pedepselor cu măsurile de siguranță este de neconceput, art. 225 C. pen. italian permite ca, în cazul în care după executarea pedepsei aplicate starea de pericol persistă, minorului să-i fie aplicate în plus măsurile de siguranță menționate anterior. Concluzionând, se poate afirma²⁹ că dispozițiile și procedura aplicabile infracționalității juvenile se caracterizează printr-un examen individualizat al personalității minorului delincent, finalitatea cu precădere educativ-preventivă a sancțiunilor aplicabile și specializarea instanțelor investite cu judecarea cauzelor în care sunt implicați minori.

În ceea ce privește dispozițiile legii penale spaniole incidente în materie, art. 19 alin. 1 C. pen. spaniol se limitează la a preciza faptul că „persoanele care nu au împlinit vârsta de 18 ani nu răspund penal în condițiile reglementate de prezenta lege”. Alin 2 al aceluiași articol face o precizare suplimentară în sensul că „în cazul în care un minor comite o faptă prevăzută de legea penală, va putea fi tras la răspundere în condițiile legii ce reglementează răspunderea penală a minorului”. Legea specială la care face trimitere dispoziția citată este Legea nr. 5/2000³⁰, referitoare la răspunderea penală a minorilor, care în art. 1 alin. 1 face precizarea că „prezenta lege se aplică minorilor care au împlinit vârsta de 14 ani, în situația în care aceștia au comis fapte calificate ca fiind infracțiuni în Codul Penal sau în legile speciale”. Ca expresie a importanței acordate ideii de protecție a minorului, se cer a fi menționate dispozițiile alin. 2 al art. 1, care specifică faptul că „persoanele cărora li se aplică prezenta lege se vor bucura de toate drepturile recunoscute în Constituție și în celelalte legi, în special în Legea organică nr. 1/1996 referitoare la protecția juridică a minorilor, în Convenția cu privire la drepturile copilului din 20 noiembrie 1989, precum și în toate normele referitoare la protecția minorilor cuprinse în tratatele ratificate de Spania. Așadar, cu privire la minorii care nu au împlinit 14 ani, art. 3 din legea menționată face precizarea că „în cazul în care autorul faptelor nu are 14 ani împliniți, nu va putea fi tras la răspundere în temeiul prezentei legi, ci îi vor fi aplicabile normele referitoare la protecția minorului prevăzute în Codul Civil și în celelalte dispoziții aflate în vigoare”. În schimb, cu privire la minorii care au 14 ani împliniți, art. 5 precizează că aceștia „vor fi

²⁹ În acest sens, F. Mantovani, *op. cit.*, p. 703.

³⁰ adoptată la data de 12 ianuarie 2000.

susceptibili de a fi trași la răspundere penală în temeiul prezentei legi, în cazul în care nu există vreuna dintre cauzele de excludere sau înlăturare a răspunderii penale reglementate de Codul Penal”. Or, art. 20, alin. 1, pct. 1 C. pen. spaniol prevede că „răspunderea penală este exclusă (...) în situația celui care în momentul comiterii infracțiunii, datorită unei anomalii de orice natură, sau datorită unei afecțiuni de natură psihică, nu are capacitatea de a înțelege caracterul ilicit al faptei sale, sau de a acționa în conformitate cu propriile percepții. De asemenea, pct. 3 al art. 20 C. pen. spaniol prevede că „răspunderea penală este exclusă (...) în situația celui care, datorită unor alterări la nivelul percepției survenite de la naștere sau în copilărie, nu conștientizează realitatea înconjurătoare”. Iată așadar, că în privința minorului cu vârsta cuprinsă între 14 ani împliniți și 18 ani neîmpliniți, există prezumția relativă în sensul lipsei discernământului, prezumție care poate fi însă răsturnată. Această probă contrarie este exclusă, după cum am văzut în cele ce preced, în situația în care există alterări la nivelul percepției survenite de la naștere sau în copilărie, care îl împiedică pe autorul faptei să își reprezinte cu acuratețe realitatea înconjurătoare. După cum s-a remarcat în doctrină³¹, pentru stabilirea existenței acestei cauze de excludere a imputabilității este necesară o dublă examinare. Prima la nivel biologic, pentru a se stabili existența alterărilor la nivelul percepției, iar a doua la nivel psihologic, în vederea constatării existenței unor grave alterări ale conștientizării realității. Examenul biologic are ca finalitate identificarea oricărei anomalii, de natura psihică sau fizică, care ar putea determina diminuarea facultății de a percepe lumea exterioară. O condiție suplimentară cerută de legiuitor este ca anomalia să existe de la naștere, sau din copilărie, acestea fiind momentele-cheie ale debutului interacțiunii individului cu societatea. Așadar, dacă până în momentul apariției anomaliei subiectul a acumulat cunoștințe și experiență suficientă pentru a conștientiza caracterul ilegal al conduitei sale, răspunderea penală nu va fi exclusă. Aceasta întrucât important este, în egală măsură, aspectul psihologic, constând în incapacitatea conștientizării realității înconjurătoare. Concluzionând, se poate afirma că tragerea la răspundere penală a minorului care a împlinit 14 ani este condiționată de dovedirea capacității subiectului de a înțelege caracterul antijuridic al actului său de conduită și

³¹ F. Munoz Conde, *Derecho penal. Parte general*, Tirant lo Blanch, Valencia, 1998, pp. 408-409.

de a-și dirija acțiunile în conformitate cu percepțiile sale³². În privința tratamentului sancționator, legea specială în materia răspunderii penale a minorilor reglementează și măsurile aplicabile acestei categorii de infractori, acestea fiind: internarea în centrele pentru minori în regim închis, semi-deschis sau deschis, internarea în scop terapeutic, obligarea la tratament medical ambulatoriu, frecventarea unui centru de zi³³, interdicția de a părăsi locuința la sfârșit de săptămână, libertatea supravegheată, obligarea de a conviețui cu altă persoană, familie, sau cu un grup educativ, obligarea la muncă în folosul comunității, obligarea la îndeplinirea unor sarcini social-educative, muștrarea, retragerea permisului de conducere sau interzicerea dreptului de a-l obține, precum și retragerea brevetului de vânător și a permisului de a purta armă.

³² A. Calderon, J. Cochlan, *Derecho penal. Parte general*, tomo I, Bosch SA, Barcelona, 2001, p. 239.

³³ Potrivit dispozițiilor art. 7 alin. 1 lit. f, persoanele supuse aplicării acestei măsuri vor rămâne în stare de libertate, la propriul domiciliu și vor frecventa în mod regulat un centru comunitar, pentru a presta activități de ajutorare, educative, formative, sau orice alt tip de muncă în folosul comunității desfășurată acolo.